

Kulolchilik buyumlari orqali O'zbekistonning madaniy merosini ifodalash

Komoliddin Faxriddin-o'g'li Dominjonov
Dilafruz Qo'chqorali-qizi Saydullayeva
Namangan davlat pedagogika instituti

Annotatsiya: Mazkur ilmiy maqolada O'zbekiston hududida shakllangan kulolchilik an'analari milliy madaniy merosning muhim tarkibiy qismi sifatida kompleks tahlil qilinadi. Tadqiqotning asosiy maqsadi kulolchilik buyumlarining tarixiy evolyutsiyasi, badiiy-kompozitsion xususiyatlari, ramziy-semantik mazmuni hamda hududiy maktablarining o'ziga xos jihatlarini aniqlash orqali ularning milliy identitetni shakllantirish va saqlashdagi rolini asoslab berishdan iborat. Tadqiqotda tarixiy-qiyosiy, tizimli-tahliliy, san'atshunoslik va madaniyatshunoslik metodlaridan foydalanildi. Natijalar shuni ko'rsatdiki, kulolchilik buyumlari nafaqat utilitar vazifani bajaruvchi maishiy predmet, balki xalqning estetik tafakkuri, dunyoqarashi va tarixiy xotirasini ifodalovchi moddiy-madaniy fenomen hisoblanadi. Xususan, Rishton, G'ijduvon, Xiva va Samarqand kulollik maktablari misolida hududiy uslublarning madaniy kod sifatidagi ahamiyati ilmiy jihatdan asoslandi. Tadqiqot xulosalariga ko'ra, kulolchilik san'ati O'zbekistonning nomoddiy va moddiy madaniy merosini integrativ tarzda mujassamlashtirgan holda milliy o'zlikni mustahkamlovchi omil sifatida namoyon bo'ladi.

Kalit so'zlar: kulolchilik san'ati, madaniy meros, milliy identitet, amaliy bezak san'ati, ramziy tafakkur, hududiy maktablar, etnomadaniyat, an'anaviy hunarmandchilik

Representation of the cultural heritage of Uzbekistan through pottery

Komoliddin Fakhridin-oglu Dominjonov
Dilafruz Kochkorali-kizi Saydullayeva
Namangan State Pedagogical Institute

Abstract: This scientific article provides a comprehensive analysis of the pottery traditions formed in the territory of Uzbekistan as an important component of the national cultural heritage. The main purpose of the study is to substantiate their role in the formation and preservation of national identity by identifying the historical evolution of pottery, artistic and compositional features, symbolic and semantic

content, and the specific features of regional schools. The study used historical and comparative, systematic and analytical, art and cultural studies methods. The results showed that pottery is not only a household item that performs a utilitarian function, but also a material and cultural phenomenon that expresses the aesthetic thinking, worldview, and historical memory of the people. In particular, the importance of regional styles as a cultural code was scientifically substantiated in the case of the Rishton, Gijduvan, Khiva and Samarkand pottery schools. According to the conclusions of the study, the art of pottery, integrating the intangible and tangible cultural heritage of Uzbekistan, is manifested as a factor strengthening national identity.

Keywords: pottery art, cultural heritage, national identity, applied decorative art, symbolic thinking, regional schools, ethnoculture, traditional crafts

Kirish: Madaniy meros har bir xalqning tarixiy taraqqiyot yo'li, ma'naviy qadriyatlari va estetik qarashlarini aks ettiruvchi ijtimoiy-madaniy hodisadir. U moddiy va nomoddiy shakllarda namoyon bo'lib, milliy o'zlikni anglash hamda avlodlar davomiyligini ta'minlashda muhim ahamiyat kasb etadi. O'zbekiston hududi qadimdan sivilizatsiyalar chorrahasi bo'lib kelganligi sababli, bu yerda turli madaniy qatlamlar shakllangan va o'zaro sintezlashgan. Ana shunday boy madaniy qatlamlardan biri kulolchilik san'ati hisoblanadi.

Kulolchilik insoniyat tarixidagi eng qadimiy hunarmandchilik turlaridan biri bo'lib, dastlab ehtiyoj mahsuli sifatida yuzaga kelgan. Vaqt o'tishi bilan u estetik ifoda vositasiga, ramziy mazmunga ega bo'lgan san'at turiga aylangan. O'zbekiston hududida olib borilgan arxeologik tadqiqotlar natijasida topilgan sopol buyumlar miloddan avvalgi davrlardayoq kulolchilik rivojlanganini tasdiqlaydi. Ayniqsa, Qadimgi Baqtriya, So'g'd va Xorazm hududlaridan topilgan sopol idishlar yuqori badiiy saviya va texnik mukammallikni namoyon etadi.

Mavzuning dolzarbligi globallashuv sharoitida milliy madaniy merosni saqlash va uni ilmiy asosda tadqiq etish zarurati bilan belgilanadi. An'anaviy kulolchilik san'ati zamonaviy industrial ishlab chiqarish sharoitida ma'lum darajada siqilib borayotgan bo'lsa-da, u milliy identitetning muhim tarkibiy qismi sifatida o'z ahamiyatini yo'qotmaydi.

Tadqiqotning maqsadi kulolchilik buyumlari orqali O'zbekistonning madaniy merosini ifodalash mexanizmlarini aniqlash va ularning ijtimoiy-madaniy ahamiyatini ilmiy jihatdan asoslashdan iborat.

- kulolchilik san'atining tarixiy taraqqiyot bosqichlarini tahlil qilish;
- hududiy kulollik maktablarining badiiy xususiyatlarini aniqlash;
- bezak va ranglarning ramziy-semantik mazmunini ochib berish;
- kulolchilik buyumlarining milliy identitet shakllanishidagi o'rnini asoslash.

Metodologiya: Mazkur tadqiqot kompleks metodologik yondashuv asosida amalga oshirildi. Tadqiqot jarayonida quyidagi metodlardan foydalanildi:

➤ Tarixiy-qiyosiy metod - turli davrlarga oid kulolchilik namunalarini taqqoslash orqali ularning evolyutsion rivojlanish jarayoni o'rganildi.

➤ Tizimli-tahliliy metod - kulolchilik buyumlari moddiy-madaniy tizim elementi sifatida ko'rib chiqildi.

➤ San'atshunoslik tahlili - kompozitsiya, naqsh, rang va shakl jihatlari estetik mezonlar asosida baholandi.

➤ Madaniyatshunoslik yondashuvi - kulolchilik san'ati madaniy kod va ramziy tizim sifatida talqin qilindi.

Tadqiqot obyekti sifatida O'zbekistonning Rishton, G'ijduvon, Xiva va Samarqand hududlarida shakllangan kulolchilik maktablari tanlandi. Predmet esa ushbu maktablar mahsulotlarining badiiy va semantik xususiyatlari hisoblanadi.

Tadqiqot natijalari O'zbekiston kulolchilik san'ati ko'p qatlamli madaniy hodisa ekanligini ko'rsatdi.

Birinchidan, kulolchilik buyumlari tarixiy jarayonlarning moddiy aksidir. Qadimgi davrlarda sopol buyumlar diniy marosimlarda, dafn an'alarida va kundalik turmushda qo'llanilgan. Bu esa ularning ijtimoiy funksiyasi keng bo'lganini ko'rsatadi.

Ikkinchidan, bezak elementlari ramziy mazmunga ega. Islimiy naqshlar tabiat va hayotiylikni, g'irih naqshlari esa kosmik tartib va uyg'unlikni ifodalaydi. Ba'zi idishlarda uchraydigan qush yoki o'simlik tasvirlari baraka va farovonlik timsoli sifatida talqin qilinadi.

Uchinchidan, hududiy maktablar o'ziga xos rang va kompozitsion xususiyatlarga ega. Rishton kulolligida moviy va ko'k ranglar ustunlik qiladi. Bu ranglar osmon va suv ramzi sifatida talqin qilinadi. G'ijduvon kulolligida esa tabiiy jigarrang va yashil tuslar ko'proq uchraydi. Xiva kulolligi murakkab kompozitsiya va nozik bezaklar bilan ajralib turadi.

To'rtinchidan, kulolchilik san'ati ustoz-shogird an'anasi orqali avloddan avlodga o'tib kelmoqda. Bu jarayon nomoddiy madaniy merosning uzluksizligini ta'minlaydi.

Olingan natijalar kulolchilik san'ati O'zbekiston madaniy merosining integrativ komponenti ekanligini tasdiqlaydi. U moddiy shaklda namoyon bo'lsa-da, mazmunan nomoddiy qadriyatlarni mujassamlashtiradi.

Kulolchilik buyumlari milliy identitetni shakllantirishda muhim rol o'ynaydi. Chunki ular orqali xalqning estetik didi, tabiatga munosabati, diniy va falsafiy qarashlari ifodalanadi. Shu bois kulolchilikni faqat hunarmandchilik mahsuli sifatida emas, balki madaniy fenomen sifatida baholash zarur.

Zamonaviy sharoitda hunarmandchilikni qo'llab-quvvatlash davlat siyosatining ustuvor yo'nalishlaridan biriga aylangan. Turizm sohasining rivojlanishi kulolchilik

mahsulotlariga bo'lgan talabni oshirmoqda. Bu esa milliy merosning iqtisodiy ahamiyatini ham kuchaytiradi.

Biroq sanoatlashtirish va ommaviy ishlab chiqarish jarayonlari an'anaviy uslublarning soddalashuviga olib kelishi mumkin. Shu sababli ilmiy asoslangan restavratsiya, kataloglashtirish va muzeylashtirish ishlari muhim ahamiyat kasb etadi.

Xulosa: Tadqiqot natijalariga ko'ra, kulolchilik buyumlari O'zbekistonning boy madaniy merosini ifodalovchi muhim san'at turi hisoblanadi. Ular tarixiy xotira, estetik tafakkur va milliy identitetning moddiy ifodasidir.

Hududiy kulollik maktablari o'ziga xos badiiy uslublari orqali madaniy rang-baranglikni namoyon etadi. Kulolchilik san'atini asrab-avaylash va ilmiy o'rganish milliy o'zlikni mustahkamlash hamda kelajak avlodlarga boy madaniy merosni yetkazishning muhim sharti hisoblanadi.

Shu tariqa, kulolchilik buyumlari O'zbekiston madaniy makonining ajralmas qismi sifatida nafaqat tarixiy va estetik, balki ijtimoiy-ma'naviy ahamiyatga ham egadir.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Komoldinov, S. J. O. G. L. (2026). Manzara chizish jarayonida rang xususiyatlaridan foydalanish usullari. *Science and Education*, 7(1), 1027-1033.
2. Jomoldin o'g'li, K. S. (Yil). Maqola nomi. *Science, Research and Development*,
3. Umarjon o'g'li, H. R. (2021). Technologies for Improving Composition and Drawing Skills Based on the Rules of Composition. *Galaxy International Interdisciplinary Research Journal*, 9(12), 765-767.
4. Oripov, B. B. (2025, December). INCREASING THE SCIENTIFIC COMPONENT OF THE ART OF POTTERY IN STUDENTS. In *International Conference Platform* (No. 6, pp. 134-137).
5. Oripov, B. N. (2016). *Fine art and its teaching methods*. T.: Ilm-Ziya.
6. Oripov, B. N. (2013). *Tasviriy san'atni o'qitishning zamonaviy pedagogik texnologiyasi, didaktikasi va metodikasi.* Ilm-ziyo" nashriyoti.
7. Орипов, Б. Н. (2009). Тасвирий санъатни уқитишнинг замонавий педагогик технологияси, дидактикаси ва методикаси. Н., «НамДУ», 2010Й, 446.
8. Oripov, B. (2005). *Fine Arts and Methods of Its Teaching*. Tashkent: "Ilm-Ziya.
9. Xasanboy O'g'li, B. A. O'quv jaryonida qalamchizgi va qoralamalarni bajarishda talabalarni kasbiy-pedagogik kompetensiyasini rivojlatnirish texnologiyasi. *Scientific bulletin of namsu-научный вестник намгу-namdu ilmiy Axborotnomasi*–2023-yil_7-son.

10. Xasanboy o'g'li, B. A. TALABALARNI KASBIY-PEDAGOGIK QOBILYATLARINI RIVOJLANTIRISH METODIKASI. Economy and Innovation ISSN, 2545-0573.
11. ugli Boltaboev, A. K., & Khaydarova, M. K. (2026). DEVELOPMENT OF AESTHETIC THINKING OF SCHOOLCHILDREN THROUGH
12. Dominjonov, K. F. U. (2026, January). TRADITIONAL UZBEK POTTERY ART AND ITS CONTEMPORARY INTERPRETATIONS. In Claritas Conference Platform (No. 1, pp. 85-89).
13. Dominjonov, K. F. U. (2026, January). THE EVOLUTION OF POTTERY ART AND THE HISTORICAL ORIGINS OF POTTERY. In Claritas Conference Platform (No. 1, pp. 55-58).
14. ugli Dominjonov, K. F. (2026). THE HARMONY OF FOLK APPLIED ART AND CONTEMPORARY ART IN POTTERY WORKS. European Review of Contemporary Arts and Humanities, 2(1), 32-35.
15. Dominjonov, K. (2025). O 'rta asr kulolchiligida sir tayyorlash texnologiyasi va uning zamonaviy ahamiyati. Science and Education, 6(11), 1019-1023.
16. Faxriddin o'g'li, D. K. (2026). O'ZBEKISTON KULOCHILIGIDA TARIXIY SHAXSLAR TALQININING BADIY TAHLILI. SHOKH LIBRARY, 1(1).
17. Dominjonov, K. F. U. (2026, January). APPLICATION OF NEW TECHNOLOGIES IN IMPROVING THE QUALITY OF POTTERY PRODUCTS. In International Conference Platform (No. 1, pp. 36-39).
18. Dominjonov, K. F. O. G. L., & Odilova, M. X. J. Q. (2026). Zamonaviy hayotimizda naqqoshlik milliylik omili. Science and Education, 7(2), 350-355.
19. Dominjonov, K. F. O. G. L., & Ulug'Bek-O'G'Li, K. (2026). Kulolchilikda yangi materiallar va texnologiyalarning qo 'llanilishi. Science and Education, 7(2), 87-92.
20. Dominjonov, K. F. O. G. L., & Axmatjonova, U. L. Q. (2026). An'anaviy va zamonaviy kulolchilik texnologiyalarining taqqoslanishi va rivojlanish istiqbollari. Science and Education, 7(2), 79-86.